

První česká spisovatelka Josefa Dobrovlastka Pedálová

Bohumila Trnková

Ve své době velmi známá osobnost **Josefa Pedálová** by měla být právem připomenuta jako první česká spisovatelka. V našem povědomí zůstává poněkud zastíněna předními obrozenci, snad pro relativně malý rozsah jejích literárních dílek, náboženských či dobově sentimentálně laděných. Jistě by byla rozsáhlejší či početnější, kdyby se Josefa mohla věnovat jen psaní. Povinností a starostí však měla mnoho. „*Já mám taky hodně práce, ale s vařečkou místo s perem ...*“ píše v jednom ze svých dopisů. Podívejme se tedy na její život nejen z literárního hlediska.

V roce 2004 uplynulo nekulatých 173 let od smrti této řádové sestry - **Marie Antonie**, vystupující také pod jménem **Dobrovlastka**. Vymyslel ho pro ni horlivý iniciátor osvojování vlasteneckých jmen, P. Josef Liboslav Ziegler. Josefa se narodila 18. února 1780¹ v Praze a o svém původu napsala: „... i já se hrdě hlásím k českému národu; vždyť jsem dcera prostého hrnčíře tady z Vyšehradu, který byl vždy uvědomělým vlastencem a mne i sourozence vychovával v lásce k naší vlasti a k našemu národu. Však by vám to moje sestra Františka potvrdila ...“ Františka Veronika Pedálová (1786 - 1860) byla také jeptiškou. K alžbětinkám vstoupila 6. 3. 1808. Josefu však přežila téměř o 30 let, zemřela po delší nemoci jako čtyřiasedmdesátiletá dne 29. 6. 1860.

Obě sestry žily v klášteře Na Slupi, kde starší Marie Antonie vedla klášterní kuchyni. Do kláštera byla přijata 21. listopadu 1803 a řeholní roucho oblékla 19. června 1804. V okruhu svých přátel měla vynikající pověst vlídné a trpělivé rádkyně. Byla obětavou samaritánkou v přilehlé nemocnici a jako ošetřovatelka bývala zvána do mnoha významných rodin, aniž by opomíjela tolik potřebnou chudinu. Zvláště ženy se s ní radily, její názory byly žádány a uznávány i v tzv. lepších kruzích. Její vlastenectví jí otevíralo všechny dveře u nejpřednějších obrozenců. Znala se velmi dobře s Jungmannem, Hankou, Palackým, Kamarýtem a zajisté také s P. L. Zieglerem.

Psala jsem důstojnému panu Liboslavu Zieglerovi do Hradce Králové ... je ke mně převelice laskav, jako otec k dceři a jeho srdce je prostoupeno tak hlubokou láskou k naší vlasti, že mu za to nemůžeme být ani dost vděční. Poslala jsem mu básničku k novému roku, psaní se ztratilo, proto posílám jej znovu ... (16. 4. 1825)

Třebať gá byla za zděmi
předc se tessjm Wámi vssemi
horliwj Wlastencowe.
A přegi Wám dobra vsseho,
Wážjm sy gména Wassého,
Wssech Čechů Milencowe.

Ukázka veršů dokládá, že tehdejší psaná čeština měla ještě daleko do dnešní podoby, ustálené až o několik desítek let později. Marie Antonie psala výlučně česky, např. na rozdíl od své přítelkyně Rettigové. Ta si hlavně ve své kuchařce velmi často vypomáhala německými výrazy. Což je dokladem, jak byla němčina naprosto vžitá zvláště ve městech - venkovské ženy by přece českým receptům rozuměly i bez pomocných německých slovíček.

Do dnešních časů se nám dochovala literární pozůstalost J. Pedálové² a tři drobné knížky. Národní knihovna Praha - Klementinum má ve svém fondu následující tři exempláře prací Marie Antonie:

- 1.) *Keř Rozmarínový, ze stjnu do weřegně zahrady přesazen*, Praha, Knížecí arcibiskupská knihtiskárna 1830.
- 2.) Téhož roku vyšel stejný svazek nákladem Josefy Fetterlové, kde je autorka uvedena civilním jménem.
- 3.) Poslední v originále dostupnou knižičkou je *Myrhový věneček*, Praha, vyd. J. Pospíšilem, 1865 (1. vyd. 1828).

Zmínovány bývají ještě dva tituly z jejího pera - *Serafka* a *Chleby posvátné* a rovněž nelze opomenout její významnou překladatelskou práci *Život sv. Alžběty*. Pod jménem Dobrovlastka často publikovala v soudobém tisku a obecně byla uznávanou básnířkou i literátkou.

Jednapadesátiletá Josefa Pedálová zemřela v pátek 4. března 1831. Spisovatel J. V. Šmejkal zaznamenal³ vzpomínky Josefy Heichenwalder, která příčinu smrti Marie Antonie popisovala jako srdeční slabost. Tuto okolnost zdůrazňovala hlavně v souvislosti s pomluvami, které ji a nejbližší okruh Dobrovlastčiny přátel velice pohoršovaly. Nenadále úmrtí Marie Antonie po krátké nemoci totiž vedlo k dohadům, že se snad jedná o otravu. Takové mínění se opíralo o údajně podezřele něžné styky s F. L. Čelakovským a J. Kamarýtem. Na děletrvajícím srdečním onemocnění, o které širší veřejnost neměla tušení, poukazovala také sestra zemřelé Františka, která iniciovala snahy přimět magistrát k nařízení exhumace a pitvy. Obojí bylo údajně provedeno, avšak výsledky měly být utajeny. Doklad o pitvě nebyl nalezen ani později. Je celkem tristní, že ony „podezřele něžné styky“ jsou často zmiňovány i dnes. Snad k těm domněnkám vede už sama poměrně rozsáhlá korespondence s Ladislavem Čelakovským

¹ Toto datum uvádí Ottův slovník naučný a také Archiv PNP v Praze, jiné prameny uvádějí rok 1781.

² Památník národního písemnictví v Praze, Průvodce po fondech literárního archivu (stav k 31. 12. 2000) uvádí: *Fragment písemné pozůstalosti tvoří ojedinělé rukopisy Josefy Pedálové, její portrét a zvláště rukopisná studie o J. Pedálové od Jaroslava Zbírky. Fragment písemné pozůstalosti je uložen v jednom archivním kartónu pod více přírůstkovými čísly v rozmezí 17/40 - 276/48 a zahrnuje období 1830 - 1948.*

1. Korespondence a) odeslaná; b) cizí. 2. Rukopisy a) vlastní (poezie); b) cizí (J. Zbírka: Marie Antonie - Dobrovlastka). 3. Fotografie. 4. Varia. Zpracováno ve 2. stupni evidence - I. Pšeidová: Josefa Pedálová, Praha 1995, edice inventářů č. 651.

³ Josef Václav Šmejkal, Kavárna u nádraží (1808 - 1847), Nakl. Otto s. r. o., Praha 1941

Klesli jsme před rakví na kolena a modlili jsme se. Ani jsme nepozorovali, že přicházejí noví a noví návštěvníci poklonit se mrtvé řeholnici. Z modliteb nás vyrušil teprve šepot; zaslechla jsem vyslovit jméno pana Jungmanna. Vstali jsme a rozhlédli jsme se. Mezi přítomnými bylo skutečně několik českých literátů: Jungmann, Čelakovský, Kamarýt, dr. Chmelenský, Vinařický, Hanka a ještě jiní přátelé a ctitelé české spisovatelky.

Viděla jsem je plakat, viděla jsem, jak pan Čelakovský v nelíbeném pohnutí políbil rakev.

„Sbohem, Dobrovlastko,“ vzlykal Jungmann, zatím co ostatní stáli kolem slzice pohnutím nad žalem vlastenců, „sbohem, sestro Marie Antonie; my ti děkujeme za celý český národ, že byla jeho věrnou dcerou, že jsi vedle svých povinností klášterních splnila i povinnosti k národu, z něhož jsi vyšla. Děkujeme ti za tu lásku, Dobrovlastko drahá; děkujeme ti za „Život svaté Alžběty“ i za „Chleby posvátné“, děkujeme ti za „Serafku“, za „Myrřový věneček“ i za „Keř rozmarýnový“, děkujeme ti za každé slůvko, jež jsi pro nás napsala. Sbohem a na shledanou, Dobrovlastko, vlastenko . . . a oroduj za nás, za český národ u trůnu Hospodinova, aby jej neopouštěl, aby mu nedal zahynouti. Padni na kolena před Jeho synem a On tě vyslyší, neboť i On byl jat, spoután, posmíván a poplácán, souzen a bičován, vždyť i On nesl kříž svůj na Kalvarii a tam ukřižován, On, nejvyšší spravedlivý, mezi lotry, aby se v nevslovných mukách díval dolů, kde žoldnéři metali los o roucho jeho. On tě vyslyší, vlastenko naše, a ty Mu povíš o našich strastech. A požádáš Ho o zázrak, o veliký zázrak. Vyslyší tě, vnitřní hlas mi šepká, že tě vyslyší, učiní zázrak a celý český národ bude do skonání světa nejvěrnějším z nejvěrnějších jeho a nebude Čecha, který by neblahofečil jménu tvému, vlastenko Marie Antonie . . .“

Obrázky:

Na Slupi, Nové Město, Praha 2. Původně se na tomto místě nacházela raně barokní kaple P. Marie Sedmibolestné, vysvěcená v roce 1681. Následně ji i přilehlou parcelu získaly alžbětinky, kaple byla zbořena a na jejím místě vyrostl podle projektu K. I. Dientzenhofera v letech 1724 - 1725 ve slohu vrcholného baroka jednoduší chrám Panny Marie Sedmibolestné. Dobová pohlednice a průvodní text jsou na internetové adrese <http://pragensia.tiscali.cz/>

Řeholní oděv alžbětinek je hnědý, častěji černý, s černým, nebo bílým závojem. Do Čech byly povolány první řeholnice v roce 1719 a první konvent vznikl na Novém Městě pražském právě u P. Marie Sedmibolestné Na Slupi. Současná fotografie je z publikace *Církevní řády a kongregace v zemích českých* autora L. Jirásko, Strahov 1991

a J. Kamarýtem. Dnes však víme, že mnohá tehdejší vřelá slova, objevující se v korespondenci mezi blízkými přáteli, nabyla intimnější význam prakticky až za půldruhého století, takže pro svou dobu rozhodně nemohou být ničím průkazná. Krom hlubokých mravních závazků, vyplývajících z řehole, stojí za zmínku také skutečnost, že Čelakovský a Kamarýt byli o 19 a 17 let mladší než M. Antonie. Na pohřbu první české spisovatelky byla zaznamenána hojná účast, kromě řeholnic tu byly celé rodiny, kterým byla tak vítanou pomocnicí a přítelkyní. Především tu nechyběli literáti. Zajímavým dobovým dokladem je opět Šmejkalova kniha, kde autor volně cituje vyprávění Josefy Heichenwalder o pohřebním obřadu (viz obrázek textu). Od téhož autora se dovídáme i podrobnosti o snahách zřídit Dobrovlastce místo prostého náhrobku pomník.

Podání žádosti na magistrát se ujal Krasoslav Chmelenský. Byl však odmítnut s poukazem, že pomník na volném prostranství hřbitova je nepřijatelný z bezpečnostních důvodů. Doktor Chmelenský však neustoupil. Jednání pokračovalo a intervenovaly v něm i další osobnosti, aby o rok později skončilo úspěchem. Přestože hrob nebyl u zdi, byla konečně povolena výjimka.

V roce 1832 tedy byl nad olšanským hrobem Marie Antonie postaven dnes již zaniklý pískovcový pomník s křížem, jehož epitaf pochází od F. L. Čelakovského:

*Tvá láska k Bohu a ke ctosti
již sáhla z času do věčnosti
nevadnoucí tam pro věnek;
Tvých spisů libých hlas srdečný,
Tvou lásku k vlasti bude věčný
vždy v počtě míti vlastenec.*

Význam Dobrovlastčina literárního působení, ač přirozeně nejvíce zaměřeného nábožensky, zůstává nezanedbatelným pro výraznou snahu o plnoprávný návrat českého jazyka do naší literatury. Snad moje skromné a nepříliš odborné připomenutí jedné z mnoha obrozeneckých osobností pomůže i po letech poněkud naplnit poslední Jungmannova slova rozloučení s Marií Antoníí.

Literatura:

- M. Antonie, *Keř Rozmarýnový, ze stjnu do veřegně zahrady přesazen, Praha, Knížecí arcibiskupská knihtiskárna 1830*
- J. V. Šmejkal, *Kavárna u nádraží (1808-1847), Nakl. Otto s. r. o. Praze 1941*
- L. Havlenová, *Josefa Pedálová, Dobrovlastka? Marie Antonie? Dipl. práce JČU, Č. B. 1998*
- *Ottův slovník naučný, díl XIX, s. 391-2*
- *Průvodce po fondech literárního archivu, PNP Praha, CD ROM, Praha 2000*